

A JOBBOLDALI POPULIZMUS ÚJ SZAKASZA NYUGAT-EURÓPÁBAN*

AZ ÉRZELMI POLITIZÁLÁSTÓL A VILÁGNÉZETI POLITIKÁIG

B E N E D I K T K A I S E R

A jobboldali populizmus korszaka Nyugat-Európában a választási eredmények csúcán a végéhez közeledik: voltak sikeres pillanatai, és betöltötte kötelező funkcióját. Ez utóbbi abból állt, hogy az uralkodó baloldali-liberális politikai osztállyal szemben egy alapszintű ellenzéki erőt kellett kialakítani és mozgósítani. A jobboldali populisták eredményeiben kifejezve: a teljes választási palettán először a 15, aztán a 20 százalék fölötti arány elérése volt a cél. Nyugat-Európa-szerte különböző irányultsággal és eltérő hangsúlyokkal működött a „populizmus feszítővasa” (Bernd Stegemann) a „jószándékú-jómódú” elitek uralkodó kartelljével szemben. Különösen a jobboldali populistáknak köszönhető, hogy bomlásnak indult a kartell – az „alul lévők” szembeszállottak a „felül lévőkkel”, és most részben együtt uralkodnak. Erre példa Olaszország, ahol a Fratelli d'Italia és a Lega jobboldali populistái szövetkeztek össze. Ezzel azonban nem ért véget a harc, sőt most kezdődik. Volker Braunnal szólva, „a kötelességünket már teljesítettük, vágjunk hát bele további feladatokba”.

VALÓDI ALTERNATÍVA

Alain de Benoist európai gondolkodó azonban egy ilyesfajta diadalmas előre-törés ambivalenciáját vázolja fel, mondván:

„A populizmust nem csak erények jellemzik. A populisták ugyan egészséges ösztönnel rendelkeznek arról, hogy mi a jó (ez az elit esetében sokkal kevésbé jellemző), de alig vannak világos elképzeléseik. Ezért az »organikus értelmiségiek« [Antonio Gramsci kifejezése – *A szerk.*] munkája továbbra is kulcsfontosságú. A nép nélkül nem lehet kulturális forradalmat vívni, ám szükség van teoretikusokra, akik képesek a megélt történelmi pillanat lényegét minél több ember számára érthetővé tenni. Meg kell mutatni a mélyebb okokat, nem utolsósorban azért, mert csak így lehet valódi alternatívát teremteni.”

* Az írás a szerző elmúlt években kialakult gondolkodását rögzíti, amely legutóbb német nyelven *Das Ende des Populismus* címmel a *Freilich* magazin 2024. decemberi számában is napvilágot látott, a 44–49. oldalakon. Az itt közölt szöveg egy aktualizált, bővített és szerkesztett verzió, a lábjegyzetek mind a szerkesztő megjegyzései, és a hivatkozások legkönnyebben elérhető változatát tartalmazzák. (*A szerk.*)

És hogy mi is lenne ma a valódi alternatíva? Vajon jobboldali populista politikusaink tisztában vannak ezzel? Akár Olaszországban, akár másutt: bárhol is kerülnek hatalomra a jobboldali populisták Nyugat-Európában, jogosak a kétségek afelől, hogy a jobboldali populizmus lehet-e több (és meg is van-e hozzá a kellő akarat ahhoz, hogy több legyen) mint pusztán mozgósító hatásvadász politika, vagyis érzelmi politizálás.

Nem úgy tűnik, mintha a szó legjobb értelmében véve kellő kreativitás és megfelelő alkotó képesség rejlene a szóban forgó mozgalomban. Hogy képes-e valódi alternatívát kínálni a hamis egésszel szemben, az továbbra is kérdéses. Alighanem a politikai viták olyan szakaszába léptünk, amelyben a korábban meghatározónak számító érzelmi politika elérte a határait. Steffen Mau kelet-német szociológus szavaival élve ez az affektuspolitika olyan politika, amely „a választók érzelmi állapotát aktívan szabályozza, mégpedig érzelmekre ható üzenetekkel, személyessé tétellel és a politikai szenvedély mozgósításával”. Ez azonban immár nem elég.

Amikor azt halljuk, hogy a politikának ez a szakasza mára korlátokba ütközött, akkor ezt nem szabad félreérteni: a szenvedély, amelyet gyakran különböző affektusok serkentenek, továbbra is fontos „a politika mozzanataként”, ahogy Antonio Gramsci is megfogalmazta, de ezt egy koherens, azaz egységes egészbe kell ágyazni, amennyiben magunk is aktívan kívánjuk alakítani a politikát, és nem csupán ellenezni akarunk valamit. A tudásátadás és az ideológia-alapú, világnézeti politika ezért immár nélkülözhetetlen – minden tekintetben az ellenfél felett kell állni. Ezért a gyülekezési és a mozgósítási szakaszt követően, melyet az AfD és az FPÖ német nyelvterületen egyaránt megélt az elmúlt években, most már a „világnézethez való bátorság” (Henning Eichberg) szakaszára van szükség; jelesül egy olyan integrált politikai és társadalmi koncepcióhoz való bátorságra, melynek eredményeképpen a vezető jobboldali populista pártoknak túl kell lépniük az érzelmi politizáláson, meg kell teremteniük a saját világnézeti fundamentumaikat, és ezekre építve a kulturális hegemonia iránti törekvéseket elméletben és gyakorlatban is próbára kell tenniük.

ideológiailag az ellenfél felett kell állni

Az egyszerű, ám nehezen kivitelezhető feladat továbbra is az, hogy először a politikai klímát mint a társadalmilag egyeztetett vélemények, attitűdök és értékek együttesét kell megváltoztatni, mielőtt a politikai erőviszonyokat (tartósan) meg lehetne változtatni. Nem kérdés, hogy a populista eskaláció elősegíti az elégedetlenség gyülekezésének és mozgósításának kezdeti fázisát. Ebben a tekintetben Steffen Mau arra mutat rá, hogy „az ideológiai pozíciók elmosódása és a pártkötöttségek meglazulása ajtókat nyit a hangulatvezérelt érzelmi politika előtt”. A potenciális szimpatizánsok kezdeti megszólítása után azonban sokaknak világosan körülhatárolt, ideológiai profilokkal rendelkező „attitűdtáborokra” van szükségük önigazolási igényükből adódóan – folytatja a gondolatmenetet. Ez néha hiányzik a mai szabadságpárti spektrumból.¹ A jobboldal által kínált ideológiai választék túl gyakran tűnik pusztán zöld- és woke-ellenesnek, mégpedig anélkül, hogy saját eszméit pozitívan összekapcsolná. Ha azonban koncepció vagy ideológia nélkül indulnának el a koalíciós tárgyalásokon, amelyekre valószínűleg 2026–29 táján sor kerül Németországban, az öngyilkos következményekkel járna.

A politikai spektrum balszéléről itt kiváló összehasonlítás kínálkozik. Amikor az egykori NDK állampártjának utódja, a Demokratikus Szocializmus Pártja (PDS, ennek mai utódja a Die Linke) a '90-es években számtalan belső frakcióra tagolódott, melyek közül a legerősebbek szerint a tartalmi kérdéseket egyszerűen félre kell tenni, mert azokat demonizálták vagy eleve maródiak, az akkor még fiatal Sähra Wagenknecht a *Spiegel*nek merészen azt mondta: „A Szövetségi Köztársaságban az egyetlen dolog, amely a [túl korán alakuló] PDS-koalíciók révén változást érne el, az maga a PDS lenne.” Megfontolandó!

1 A „szabadságpárti spektrum” (*freiheitliches Spektrum*) kifejezés alatt a szerző a nyugati-európai, főleg német ajkú jobboldali populista pártok (AfD, FPÖ, Svájci Néppárt) elit- és politikaalkorrektség-ellenes szervezeti, szellemi és személyi hátterének összességét érti.

Ez az AfD-ről negyedszázaddal később ugyanis szintén megállapítható: az ideológiai-intellektuális és politikai-stratégiai mélység megfelelő potenciáljának hiánya miatt, az elhamarkodott koalíciók eredményképpen, amelyekben az AfD falig menne a szövetségért, maga az AfD nagyobb változáson menne keresztül, mint az NSZK. Ahogyan a baloldali Ines Schwerdtner mondja, amire minden hiteles ellenzék – azaz Nyugat-Európában elsősorban a jobboldali populizmus – esetében szükség van, „az egy olyan hegemoniaprojekt, amely rászolgál a nevére, vagyis a hangzatos szavakon túl döntő társadalmi területeken és vitákban kell vezető szerepet betölteni, ami azt jelenti, hogy már azelőtt széles körű konszenzust szükséges megteremteni, hogy egy új kormányszövetség jöjjön létre”. Schwerdtnernek objektíven véve igaza van, még akkor is, ha 2024 ősze óta a Die Linke társelnöke, és ezért meglátásait a politikai szintér szubjektíve ellentétes szárnyában juttatja érvényre.

A PÁRT ÉS ELŐTERE

A hazafias attitűdök előmozdításához mindenekelőtt hatékony és professzionális együttműködésre van szükség egy patrióta választási párt és annak parlamenten kívüli frontja között, amely megelőzi magát a választásokon induló pártot, és amelynek ott kell tevékenykednie, ahol a választópolgárok attitűdjének mindennapi tudatos, de gyakran tudattalan formálódása is zajlik:

Freakshow –

Argentína anarchokapitalista elnöke és Georgia Meloni olasz miniszterelnök, kezében az előbbi ábrázoló láncfűrész figurával, 2024 (X)

Szerves értelmiségi –
Benedikt Kaiser dedikálja
két legismertebb művét:
A párt és előterét (2022)
és a *Szolidáris
patriotizmust* (2020)

egyesületekben, polgári kezdeményezésekben, újságokon keresztül, a sportban, és így tovább.²

E séma szerint egy párt előtere a védelem, a támogatás céljából szolgál, és egyben a részleges toborzás területe is. Azokat a szervezeteket, egyesületeket és szövetségeket értjük ide, amelyek ideológiailag közel állnak egy adott párthoz. Az előtér szereplőinek egyáltalán nem kell pártagnak lenniük ahhoz, hogy részt vegyenek egy párt rezonanciaterének bővítésében; a mozaikdarabkák egymás mellé, nem pedig egymásra kerülnek. De a közös modellprojektek és a rezilienciát teremtő együttműködési helyzetek révén kialakul a megfelelő megközelítések elméleti alapvetése és azok gyakorlatban történő kipróbálása. A konkrét kérdéseket minden esetben a társadalom egésze számára kell releváns általános témákká formálni, azaz az egyes ideológiai csoportok politikai elképzeléseit általánosíthatóvá és ezáltal konszenzusra alkalmassá kell tenni. A mi nyugat-európai helyzetünkre szabva ez azt jelenti, hogy a „réalpolitikának” (azaz a parlamenti politikának) és a „metapolitikának” (azaz az eszmei politikától a szociálpolitikáig) ezt a feladatot közös feladatként kell felfognia, de különböző alkalmazási területeken. Meg kell ismernünk, meg kell értenünk egymást, és ahol lehet, meg is kell bízunk egymásban. Így lehetséges hosszú távon konstruktívan együttműködni egy működő „mozaikban”, amelyhez a nyílt szóhasználat is hozzátartozik.

Ebben az összefüggésben persze vitatható, hogy akik a parlamentarizmusban szenvedélyesen részt vesznek, azoknál fennáll-e a veszélye annak, hogy belesimulnak a rendszerbe. Mindenki ismer olyan hazafias politikust, aki ha egyszer belekerül a parlamenti csábítások örvényébe, elmerül egy párhuzamos világban, ahol anyagi jólétre lel és egyben eszmei sivárságig lesz osztályrésze. Aki az adott keretek között a réalpolitikában részt vesz, annak természetesen fel kell ismernie, hogy a parlamenti procedura a politikacsinálás lényeges része – más egyéb, metapolitikai elemek mellett. Ez természetesen nem zárja ki annak szükségét, hogy alapvető kritikát fogalmazzunk meg a pártok államával szemben, s törekedjünk az oligarchia vastörvényének alapos megismerésére. A pártpolitikai tevékenységet folytatók számára e törvény ismerete elengedhetetlen, amelyet Robert Michels fektetett le 1911-ben írott *A pártrendszer szociológiájáról a modern demokráciában* című fő művében.³

A politikai osztály olyan erős vonzerőt alakított ki, amely aligha vall kudarcot; az embereket beszippantja az *establishment*, mégpedig saját állásaik, pozícióik és profitjuk biztosításának érdekében. Igaz, hogy Michels kritikája

2 Vö. Benedikt KAISER: *Die Partei und ihr Vorfeld*. Antaios, Schnellroda, 2022.

3 Robert MICHELS: *Political Parties* [1911] ford. Eden PAUL – Cedar PAUL, Free Press, Glencoe, 1958.

a szociáldemokratákat használta példaként a „pártok oligarchikus tendenciájára”, ám minden párt ennek megfelelően működik. Gramsci átvette a német származású, de Olaszországban élő Michels tételét, és úgy látta, hogy egy pártnak olyan struktúrákat kell kialakítania, amelyek megfelelő ideológiai eszközöket biztosítanak ahhoz, hogy „a megszokás szellemével szemben” helyt lehessen állni, és hogy gyengíteni lehessen „azokat a tendenciákat”, amelyek eredményeként aztán „anakronisztikussá és múmiává válnánk”. Arról is ír, hogy a pártok „nagy történelmi eseményeket követően” jönnek létre, „azt azonban nem mindig értik meg, hogyan alkalmazkodjanak az új történelmi korszakokhoz, szakaszokhoz, és nem értik, hogyan fejlődjenek olyan mértékben, mint az adott ország általános erőviszonyai”. Márpedig ez „a pártok válságához” vezet, amikor is „elveszítik történelmi-társadalmi alapjukat, és a levegőben lógnak”, azaz már nem ismerik az embereket, vagy elszakadnak a valóságtól. Ez a veszély azért is olyan fenyegető, mert minden párt strukturálisan konzervatív apparátust alakít ki: „A bürokrácia a legveszélyesebb rutinban rejlő tehetetlenségi erő”, és ha egyszerre hiányzik az ideológiai és a reális háttér, akkor óhatatlanul kiürül a társadalmi tartalom, a párt pedig egy önmagát blokkoló szervezetté degenerálódik.⁴

a jobboldali populizmus megújítása

Gramsci és Michels a pártmechanizmusok vastörvényeiről hasonlóan gondolkodott. Mindazonáltal nem szabad defetizmusba esnünk! Még Nyugat-Európában is, ahol a körülmények sokkal elégtelenebbek, mint Közép- és Kelet-Európában, rajtunk múlik, hogy mennyire érvényesül a törvény, és hol maradnak nyitva a cselekvéshez szükséges időbeli rések. Ez a központi szereplők szervezettségének és karakterének kérdése, de lényegében az akarat és a tudás, sőt az ideológiai megalapozottság kérdése is, amit az ember magával hoz. Szükség van tehát egy „nézőponthoz kötött gondolkodásra” (Karl Mannheim), ami az eszmeiséghez kötött politikát egyáltalában lehetővé teszi.

TÍZ TÉZIS

Ennek megfelelően a jobboldali populista politikai felfogás megújításáról tíz tézis fogalmazható meg a tudásátadás és a világnézeti politika alapjaira építve.

1. Az ideológiai megszilárdulással járó, szükségszerű állásponton alapuló gondolkodás terjesztéséhez hegemon csoportokra van szükség. Fontos, hogy ezek a csoportok a mindennapi parlamenti ügymenethez való alkalmazkodásra is hajlandóak legyenek. De ideológiailag a kulcskérdésekben a többséget fokozatosan, lassan és folyamatosan egy koherens világnézet felé kell terelniük. Az ilyen csoportok értelmiségijének nem a pálya szélén kell állnia, hanem eszmei közvetítőként bele kell vetnie magát a politikai közelharcba. Ennek során fogalmakat kell teremtenie, ismereteket kell tanítani, ötleteket kell betáplálnia, és más szereplőket kell kiművelnie vagy képeznie. Legjobb, ha aktívan támogatja azokat a politikai csoportosulásokat, amelyek „egy bizonyos elméleti világkép gyakorlati eredményeként” (David Graeber) értelmezhetők, anélkül, hogy (vissza)menekülne az elefántcsonttoronyába.
2. Az elefántcsonttoronyba való bezárkózás ellensúlyozásához a népbe való állandó és következetes beágyazódásra van szükség, hogy érzékeltetni lehessen az emberek hangulatát, hangulatváltozásait. Ehhez elengedhetetlen a reális értékelés, de oly módon, hogy az ideológiai beágyazódást sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ehhez nem elég egyszerűen negatív üzeneteket terjesztetni. Az emberek számára pozitív eszméket kell kidolgozni, még-hozzá kategorikusan és politikailag érthető módon. „Konkrét célok perspektívája nélkül nem jöhet létre mozgalom” – tudta ez Gramsci, aki csak retorikusan tette hozzá a kérdést, hogy lehet-e egyáltalán valódi mozgásban lévő politika, amennyiben nincsenek komolyabb ambíciók?

4 Lásd bővebben: Antonio GRAMSCI: *Az új fejedelem. Jegyzetek Machiavellihez.* ford. BETLEN János, Helikon, Bp. 1977. 183–198.

Mozgalom –

Szász-Anhalt tartomány
AfD-s ifjúsági csoportjának
újévi „háromkirályok túrája”
2025 januárjában
(A szász-anhalti Junge Alternative
hivatalos X-csatornája)

3. Az ambíciók és pozitív célok tekintetében az AfD és az FPÖ számára reaktíválható egy jól bevált szociáldemokrata bölcsesség a Német Birodalom szocialista törvényeinek korából: „A mozgalomra nem úgy kell tekinteni, hogy belőle, hanem hogy érte élünk.”
4. Mind az „X-napi gondolkodás”, mind az „egy királyi út van” illúziójára retorikailag és programszerűen is nemet kell mondani, máskülönben azt hihetnénk, hogy a helyzet stratégiai és ideológiai átjárása nélkül minden konfliktus- és válsághelyzetben az áttörés értelmében vett azonnali siker felé kormányozhatunk.⁵
5. A törvényhozási mandátummal rendelkezők esetében és a mandátumhoz szükséges együttműködő partnerek kiválasztásakor egyaránt fontos, hogy fokozottan figyelembe vegyünk a szocializációs folyamatokat és a mentalitásmintákat. Ezek óriási szerepet játszanak: gyakran dominánsan hatnak a politikai kérdésekben, például amikor a politikusok a régi német pártokban (CDU/CSU, SPD és FDP) halmozzák fel tudásukat, majd az AfD-be való átlépés után – hamis, régi – tudásukat valamiféle irányadó mérték-ként kívánják átadni az új pártnak. Ebből az is következik, hogy a kívülről, azaz a parlamenten kívüli jobboldalról érkező multiplikátoroknak a parlamenti jobboldalon belül kell megerősíteniük a konstruktív erőket, hogy a hazafias tábor számára, amelynek érdekeit az AfD és az FPÖ képviseli a parlamentben, hatékonyabban lehessen elosztani a mandátumokat.

⁵ Az előbbi, azaz a Täge-X gondolkodás egy összeesküvés nyomán bekövetkező puccsot jelent.

6. Minden eddiginél fontosabb a döntéshozók körzeti, tartományi és szövetségi szintű befolyásolása: túl sok képviselő tudata elvont, érzelmi alapú, gyakorlati-elméleti tapasztalatokat nélkülöző, tájékozottságuk hiányos. Ennek következtében ezek a politikusok „frázisgépekké” (Gramsci) silányulnak. Gyakran éppen ezek a világnézet nélküli emberek azok, akik – ismét Gramsci szavaival élve – valóságos „askarikká” [az afrikai gyarmatokon szolgáló bennszülött rendfenntartók elnevezése – *a Szerk.*] válnak; ezzel a jelzővel azokat a képviselőket jellemezte, „akik bármikor készek elhagyni hitüket”, mivel „program és irányítás nélkül” dolgoznak. Ezekkel az affektuspolitikusokkal keményebben kell bánni, persze anélkül, hogy magunk is érzéketlenné válnánk.
7. A pártban és annak előterében egyaránt fellelhető legfőbb jobboldali vezetőknek mindig magabiztos fellépésűnek, de soha nem puhának kell lenniük. „Fogjuk őket a szavukon, és lépésről lépésre kényszerítsük őket. Hogy ez hova vezet, azt éppen a válság fogja megmutatni” – ez a régi idők-ből és Wolfgang Abendroth tollából származó felszólítás a cselekvésre még inkább érvényes mai politikai összefüggéseink vonatkozásában.
8. Célul kell kitűzni az előtér szereplői és a párt között konkrét közvetítői fórumok létrehozását. A mindennapi politikában túl sok minden múlik a véletleneken és a személyes kapcsolatokon, túl kevés fejlesztési munkát végeznek módszeresen, türelmesen és kitartóan. Például az, hogy az AfD-nek tizenegy évvel a pártalapítás után még mindig nincsen saját tulajdonú (nem felmondható) ingatlanban lévő pártiskolája, éppúgy megbocsáthatatlan, mint a párthoz kötődő alapítvány létrehozásának folyamatos, csak önmagának köszönhető kudarca. Itt végre tanulnunk kell Magyarországtól, az ottani jobboldali konzervativizmus sokrétű oktatási munkája ösztönző és példamutató.
9. A tudás átadása során az AfD-nek jelenleg nincsenek saját ismeretforrásai és központjai az utánpótlás kinevelésére, a párt egyes vezető szereplőinek felelősséget kell vállalniuk az anyagi lehetőségek hatékony kiaknázásáért a következő generációk érdekében. A jövő nemzedékeinek ideológiai, politikai, stratégiai és kommunikációs képzésének egyik fő alkotóeleme a közös politikai tudatosság és a közös politikai cselekvési orientáció kialakítása lesz, hogy a következő válságokban megnyíló lehetőségeket még hatékonyabban ki lehessen használni.
10. Az AfD és az FPÖ kulcsfigurái nem hagyhatnak fel az uralkodó véleményekkel szembeni ellenvélemény megfogalmazásával és annak keresztülvitelével. Ellenkező esetben fennáll a veszélye annak, hogy az uralkodó véleményeken belül csak egy változatot, nem pedig egy azokkal szemben álló alternatívát képviselnek. Az a feltételezés, miszerint könnyebb a kormányzásban részt venni, ha az ember önszántából ideológiailag és stratégiai is kasztrálja magát, a nyugat-európai tapasztalat alapján (lásd Olaszország esetét) mindenképpen megerősíthető – ám ideológiailag teljességgel elfogadhatatlan. A jobboldali populista opportunisták egységpolitikája még a baloldali-liberális szereplők egységpolitikájánál is végzetesebb. A „legméltóságteljesebb munkamagatartás” ezzel szemben, ahogy a drezdai író, Volker Braun is mondja, szembe helyezkedni „a rozsdás állapotokkal”, amihez „a cselekvés következetessége szükséges a célok tudatában”.

**tanulnunk kell
Magyarországtól**

Az elkövetkező évek központi feladata az érzelmi politikából a világnézeti politikába való továbbfejlődés lesz. A nyugat-európai és különösen a német ajkú jobboldali populizmusnak meg kell tennie a következő lépéseket, különben inkább a probléma tüneteként, semmint a probléma megoldásaként fog érvényre jutni. ■

(Fordította: Hárshgyi Zsuzsanna)